

5 Glastuinbouw

Kernpunten

- Aantal glastuinbouwbedrijven sterk gedaald, areaal licht afgenomen.
- Lagere opbrengstprijzen en hogere kosten.
- Lagere bedrijfsresultaten en inkomens leiden tot ontsparringen.
- Grote inkomensverschillen tussen bedrijven.
- Investeringsniveau komt na hoge investeringen in 2007 op lager peil.
- Opbrengsten elektriciteitverkoop afgelopen twee jaar sterk gestegen.

5.1 Glasgroentebedrijven

Structuur

In 2008 ligt het aantal glasgroentebedrijven ruim 7% lager dan in 2007 (tabel 5.1). Het areaal glasgroenten daalde slechts 1%, aldus voorlopige cijfers van het CBS. Het areaal paprika is nagenoeg gelijk aan vorig jaar, het areaal komkommer nam licht toe. Geluiden uit de sector geven aan dat het areaal tomaat gestegen is en het areaal aubergine stabiel is gebleven, maar de cijfers van het CBS geven een afname aan.

Tabel 5.1	Ontwikkeling aantal glasgroentebedrijven en areaal glasgroente (ha)				
	2000	2005	2007	2008	Mutatie (%)
Aantal glasgroentebedrijven	2.640	1.960	1.710	1.580	-7,5
Areaal glasgroenten	4.200	4.440	4.570	4.520	-1,1
w.v. tomaat	1.130	1.400	1.550	1.480	-3,9
komkommer	660	630	620	620	+0,8
paprika	1.150	1.240	1.190	1.180	-0,3
aubergine	76	90	96	84	-12,3

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2008 zijn voorlopig.

Fysieke productie

Voor de productie van vruchtgroenten is de hoeveelheid licht (instraling) een belangrijke factor. De totale lichtsom was de eerste negen maanden van dit jaar circa 4% hoger dan het langjarig gemiddelde, maar min of meer gelijk aan vorig jaar. De eerste twee kwartalen waren iets lichtrijker dan vorig jaar, terwijl het derde kwartaal iets donkerder was. De productie per m² tot en met halverwege oktober laat voor de verschillende vruchtgroenten een wisselend beeld zien. Bij tomaat is de productie ongeveer gelijk aan vorig jaar; circa 0,5 kg per m² hoger. Bij paprika is de productie van rood ongeveer 1 kg/m² hoger, bij groen is het aantal kilo's per m² ongeveer gelijk, en bij geel circa 0,5 tot 1 kg/m² lager. De productie bij komkommer was circa 1,5 kg/m² lager. Ook bij aubergine bleef de productie achter. Samenvattend loopt tot halverwege oktober de productie per m² voor de belangrijkste vruchtgroenten uiteen van circa -2% tot +1,5%. Uiteindelijk zal op jaarbasis vooral bepalend zijn of de laatste kilo's rendabel geoogst kunnen worden of niet.

Opbrengstprijzen

De prijsvorming voor de meeste vruchtgroenten startte dit jaar matig; hoge primeurprijzen bleven uit. Zo waren bij komkommer de prijzen vanaf het begin van het seizoen lager dan vorig jaar. Ook gedurende de tweede teeltronde was dit het geval. Deze slechte prijsvorming was voor een groter aantal komkommertelers dan vorig jaar reden om te kiezen voor een herfstteelt tomaat, in plaats van een derde teelt komkommer. Mede door het lagere aanbod trokken de komkommerprijzen dit najaar weer iets aan. Per saldo is de middenprijs voor komkommer dit jaar 3 à 4 cent lager dan vorig jaar.

De opbrengstprijzen van zowel fijne als grove tomaten van Nederlandse bodem lagen op de Duitse groothandelsmarkten tot en met begin mei onder het niveau van vorig jaar. Gedurende de zomermaanden, toen vorig jaar de prijsvorming ronduit slecht was, waren de tomatenprijzen doorgaans hoger, maar in de periode daarna dikwijls weer lager dan vorig jaar. De prijsvorming voor losse tomaat is relatief gezien nog het beste, die van fijnere trostomaat het slechtst. Gemiddeld ligt de middenprijs zo'n 5 à 10% lager dan in 2007.

Paprika kende een redelijke goede start van het seizoen. Eind april en begin mei waren de opbrengstprijzen voor alle kleuren relatief goed. Daarna gingen de prijzen onderuit en vooral in de zomer was de prijsvorming slecht. Begin september herstelden de prijzen zich weer enigszins. Desondanks ligt de middenprijs onder het niveau van vorig jaar; 5 tot 15% afhankelijk van de kleur.

De opbrengstprijzen voor aubergines worden door telers als dramatisch bestempeld. Gemiddeld daalden de prijzen met zo'n 25%. Hierbij moet opgemerkt worden dat 2007 een goed jaar was. De middenprijs in 2008 is echter ook lager dan in 2006.

Een eenduidige oorzaak voor de over het algemeen slechte tot matige prijsvorming is er niet, maar moet gezocht worden in een combinatie van factoren: areaaluitbreiding in het buitenland, een grillig aanvoerpatroon plus een matige (export)vraag. Telerse noemen ook de verdeeldheid in de handel en het ontbreken van een sterke marktpositie, waardoor er ruimte is voor speculatie, als belangrijke oorzaak voor de prijsdruk. Hierbij wijzen zij erop dat de telersprijs en de consumentenprijs steeds verder uit elkaar gaan lopen. Op verzoek van LNV wordt momenteel de structuur in het aanbod en de vraag naar groenten en de samenhang tussen telersprijzen en winkelprijzen onderzocht.

Export

De eerste negen maanden van dit jaar is ruim 2 miljoen ton verse groenten inclusief uien uitgevoerd (tabel 5.2). Dit is ruim 10% meer dan in 2007. Deze stijging komt vooral op conto van uien. De uitvoer van verse groenten exclusief uien steeg met bijna 5%. De exportcijfers van glasgroenten lopen wat uiteen. Van tomaat, paprika en aubergine werd meer uitgevoerd, van komkommer minder. Bij paprika werd van alle kleuren meer geëxporteerd. De export van rood (8%) nam het sterkst toe, geel (1,5%) het minst. Bij tomaat nam de export van los met 9% toe en tros met bijna 3%.

Tabel 5.2	Ontwikkeling in de export van verse groenten t/m september (x miljoen kg)			
	2006	2007	2008	Mutatie (%)
<i>Totaal verse groenten a)</i>	2.181	2.013	2.225	+10,5
w.v. aubergine	29	29	31	+5,6
komkommer	323	320	317	-0,8
paprika	243	244	253	+3,6
tomaat	515	509	538	+5,6

a) glas- en opengrondsgroenten inclusief uien.
Bron: KCB/Productschap Tuinbouw.

De uitvoer van verse groenten en fruit (exclusief uien) nam naar landen buiten de EU (12%) harder toe dan naar landen binnen de EU (3%). De export naar Duitsland, het belangrijkste afzetland, bleef de eerste drie kwartalen zelfs achter bij vorig jaar (-3%). Zo werden er minder komkommers en paprika's naar Duitsland uitgevoerd, maar wel meer tomaten en aubergines. De totale export naar het Verenigd Koninkrijk nam met 6% toe. Dit is wel opvallend gezien het zwakke Britse pond.

Opbrengsten en kosten

De rode draad in de hierboven beschreven ontwikkelingen is dat de opbrengstprijzen voor vruchtgroenten dit jaar lager zijn dan vorig jaar. De productie per m² zal min of meer gelijk zijn aan vorig jaar; bij sommige gewassen iets lager, bij andere iets hoger. Hierdoor zal naar verwachting de teeltopbrengsten per bedrijf dalen. Daar tegenover staat dat de opbrengsten uit de verkoop van elektriciteit gemiddeld hoger zullen zijn. Per saldo wordt uitgegaan van een daling van de financiële opbrengsten per m² met circa 3,5%.

Aan de kostenkant laten de meeste posten een stijging zien. Bij arbeid zijn met name hogere cao-uurlonen hier debet aan; gemiddeld nam het uurloon met 4% toe. De arbeidsinzet zal min of meer gelijk zijn aan vorig jaar, en op bedrijven die minder kilo's oogstten iets lager. Ook zal dit jaar, net als voorgaande jaren, op de meeste bedrijven de inzet van flexibele arbeidskrachten zijn toegenomen ten opzichte van vaste arbeidskrachten. Gemiddeld wordt uitgegaan van een stijging van de betaalde arbeidskosten met 3% per m². De energiekosten nemen dit jaar opnieuw toe door zowel een stijging van de gasprijs (kader 1) als een hoger gasverbruik. Dit hogere verbruik hangt grotendeels samen met een toename van de productie van elektriciteit voor de verkoop en eigen gebruik. Hierdoor is naar verwachting minder elektriciteit ingekocht, maar wel gemiddeld tegen een iets hogere prijs. De totale energiekosten per m² zullen gemiddeld stijgen. Belangrijke uitzondering vormt de post rentekosten. Hoewel de laatste jaren flink geïnvesteerd is (paragraaf 5.6), leidt een lagere rentestand tot een aanzienlijke van de daling van de (berekende) rentekosten per m². In totaliteit zullen de kosten per m² dit jaar naar verwachting gemiddeld met circa 2% stijgen. In bijlage 14 is een nadere specificatie van de opbrengsten en kosten weergegeven. Daarnaast zijn deze cijfers ook te vinden op de website van het LEI.

Door de vele verschillende typen gascontracten is het moeilijk om een eenduidig beeld te schetsen van de gasprijsontwikkeling in de glastuinbouw. Wel is duidelijk dat de afgelopen jaren de gemiddelde gasprijs voor de tuinbouw flink is gestegen; van gemiddeld 11,5 ct/m³ in de periode 2002-2004 naar zo'n 24 ct/m³ in 2007 (Van der Velden, 2008). De prijs voor aardgas wordt in belangrijke mate bepaald door de olieprijs. Net als vorig jaar fluctueerde dit jaar de olieprijs sterk. Begin 2008 werd de 100-dollargrens voor een vat ruwe olie doorbroken en werd een sterke koersstijging ingezet. Dit resulteerde in juli in de historisch hoge prijs van 147 dollar per vat. Vervolgens daalde de olieprijs pijlsnel richting de 50 dollar halverwege november. Los van het dollar/euro-effect geeft de ontwikkeling van de ruwe olieprijs vooral een indicatie van het verloop van de gasprijs voor niet gecontracteerd gas. Ofwel voor die groep bedrijven die met hun energieleverancier contractueel een variabele gasprijs is overeengekomen. Voor deze bedrijven lag de gasprijs in de eerste kwartalen op een aanzienlijk hoger niveau dan vorig jaar. Hiertegenover staat een groep bedrijven die vorig jaar of het jaar daarvoor al (een deel) van hun gasverbruik hebben gecontracteerd tegen een vaste prijs. Dit zijn vooral bedrijven die ook elektriciteit produceren voor de verkoop op de vrije energiemarkt. Ervan uitgaande dat de groep bedrijven die al in een vroeg stadium gas gecontracteerd heeft groter is dan de groep bedrijven die een variabele prijs heeft, is uitgegaan van een gemiddelde stijging van de commodityprijs met 5% ten opzichte van vorig jaar. Voor komend jaar geldt vooral dat het moment waarop men heeft gecontracteerd bepalend is: afgelopen zomer tegen een prijs van circa 40 ct/m³ of dit najaar tegen een prijs van rond de 25 ct/m³. In paragraaf 5.6 is dieper ingegaan op de ontwikkeling van de energiekosten en de opbrengsten uit de verkoop van elektriciteit in de afgelopen drie jaar.

Resultaat en inkomen

Voor het gemiddelde glasgroentebedrijf zal dit jaar door een combinatie van lagere opbrengsten en hogere kosten de rentabiliteit met gemiddeld 6% procentpunt dalen en uitkomen op 90% (tabel 5.3). Dit is qua niveau gelijk aan het jaar 2004. Het inkomen uit bedrijf is naar verwachting negatief, wat jarenlang niet is voorgekomen. Het inkomen per onbetaalde aje bedraagt naar schatting -15.000 euro. Het inkomen van buiten bedrijf is zeker in vergelijking met andere agrari-

sche sectoren beperkt. Hierdoor zal er gemiddeld flink ontspaard worden. Dit in tegenstelling tot voorgaande twee jaar.

Tabel 5.3		Resultaten en inkomens van glasgroentebedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2006	2007	2008	
Aantal bedrijven	1.750	1.660	1.470	
Oppervlakte glas per bedrijf	2,08	2,19	2,41	
Aantal onbetaalde aje	1,65	1,69	1,73	
<i>Opbrengsten</i>	867	1.030	1.091	
Betaalde kosten en afschrijvingen	793	967	1.113	
Inkomen uit bedrijf	65	56	-25	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	40	33	-15	
Inkomsten buiten bedrijf	10	4	4	
<i>Totaal inkomen</i>	75	60	-21	
Besparingen	29	9	-72	
Opbrengst per 100 € kosten	96	96	90	
Bron: Informatienet.				

5.2 Snijbloemenbedrijven

Structuur snijbloemenbedrijven

Het aantal snijbloemenbedrijven is in 2008, net als in voorgaande jaren, afgenomen (tabel 5.4). Voorlopige cijfers geven een daling van 11% aan. Het areaal snijbloemen neemt ook af, maar minder snel (-7%). Dit geeft aan dat de gemiddelde bedrijfsgrootte is toegenomen. De areaaldaling wordt onder ander veroorzaakt door een afname bij rozen. Het blijkt steeds lastiger de grotere buitenlandse concurrentie het hoofd te bieden, omdat het assortiment steeds meer naar elkaar toe groeit. Ook zijn er in 2008 naar verwachting minder hectaren chrysanten. Het areaal gerbera is met 210 ha al jaren min of meer stabiel.

Tabel 5.4		Ontwikkeling aantal snijbloemenbedrijven en areaal snijbloemen (ha)				
	2000	2005	2007	2008	Mutatie (%)	
Aantal snijbloemenbedrijven	3.610	2760	2.400	2.130	-11,0	
Areaal snijbloemen	3.920	3.430	3.180	2.970	-6,5	
w.v. roos	930	780	650	580	-10,5	
chrysan	770	600	570	520	-7,6	
gerbera	250	210	210	210	+1,0	

Bron: CBS-Landbouwteiling, gegevens 2008 zijn voorlopig.

Veilingomzet en prijzen snijbloemen

Via de Nederlandse bloemenveilingen is tot en met oktober 2008 1,6 miljard euro aan snijbloemen van Nederlandse bodem omgezet (tabel 5.5). Dit is een daling van 5,5% ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Vooral de lagere opbrengstprijzen hebben hiertoe geleid. Het aantal verkochte producten daalde met 0,2%.

De snijbloemenomzet noteerde in het eerste kwartaal nog een kleine plus (0,7%). Dit was met name te danken aan een omzetpiek in februari. De vraag naar snijbloemen was deze maand relatief hoog vanwege diverse 'bloemenfeestdagen', zoals Valentijn en Engelse Moederdag. Daarnaast had het zachte winterweer een gunstige uitwerking op de verkopen. De gemiddelde prijzen lagen in deze maand op een iets hoger niveau dan in 2007.

Het tweede kwartaal noteerde een omzetsdaling van ruim 6% ten opzichte van 2007. In april was de omzet circa 2% lager, omdat de inkoop voor Pasen dit jaar al in maart was gedaan en ook het slechtere weer ten opzichte van de extreem milde 2007 was een oorzaak van deze daling. In zowel mei als juni daalde de bloemenomzet met circa 8%. Moederdag viel dit jaar samen met Pinksteren en hierdoor trokken consumenten eropuit. Hierdoor bleven in combinatie met het warme weer, wat van invloed was op zowel de productie als de verkopen, omzetrecords uit.

De start van het derde kwartaal was desastreus: de omzet nam in juli met bijna een kwart af. Deze normaal al moeilijke maand voor de bloemenverkoop kreeg het in 2008 extra te voorduren. Juli begon nat en kil en eindigde met tropische temperaturen, wat allebei slecht was voor de verkopen. In augustus bleef de omzet 15% achter bij vorig jaar. In september was er een klein lichtpuntje. Na vele maanden van krimp, steeg de omzet licht (0,8%) doordat meer bloemen

werden verkocht. De prijzen lagen wel onder het niveau van vorig jaar. Al met al daalde de omzet in dit derde kwartaal met ruim 12%. De eerste maand van het laatste kwartaal begon eveneens in mineur (-8%). Een lagere aanvoer zorgde ervoor dat de gemiddelde prijzen voor het eerst in zeven maanden weer eens toenamen.

Door deze omzetontwikkelingen is de stemming op de bloemenveilingen niet erg positief. FloraHolland, de grootste bloemenveiling, ging aan het begin van dit jaar uit van een omzetgroei van 3%, maar heeft de omzetprognoses naar beneden bijgesteld; eerst naar 1% in juni en in september naar 0%. Sombere economische vooruitzichten blijven een schaduw werpen over de verkopen. Ook voor de laatste twee maanden 2008 zal dit naar verwachting de realiteit zijn.

	Tabel 5.5 Ontwikkeling opbrengsten en verkochte hoeveelheden (2008) en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste snijbloemen qua veilingomzet a) t/m oktober					
	Opbrengsten		Aantal verkocht		Prijs (€/st)	
	miljoen €	mutatie (%)	miljoen stuks	mutatie (%)	2008	2007
<i>Totaal snijbloemen</i>	1.601	-5,5	6.825	-0,2	0,23	0,25
Rosa	394	-6,7	1.106	-8,3	0,36	0,35
Troschryasant	228	-11,1	1.112	-0,9	0,21	0,23
Tulp	204	+10,6	1.380	+3,8	0,15	0,14
Lelie	131	-9,0	317	+1,8	0,41	0,46
Gerbera	94	-9,1	751	+5,4	0,13	0,15

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.
Bron: VBN.

De omzet van roos, de belangrijkste snijbloem van Nederlandse bodem, daalde tot en met oktober met bijna 7% tot 394 miljoen euro. Deze daling was nog groter geweest, ware het niet dat de gemiddelde prijs die voor Nederlandse rozen werd betaald, 1 cent steeg (tabel 5.5). Er werden 1,1 miljard stelen verkocht, ruim 8% minder dan vorig jaar.

Troschryasanten kenden een slecht jaar. Weliswaar daalde de aanvoer met bijna 1% en nam het aandeel santini in de totale aanvoer opnieuw toe, een gunstig effect op de prijsvorming had het niet. Vooral de export naar Engeland verliep stroef. De export naar Oost-Europese landen steeg, maar daar konden de chrysanthen onvoldoende van profiteren. Bovendien ondervond de troschryasant gedu-

rende het jaar veel concurrentie van andere bloemen, zoals tulpen, zomerbloemen en geplozen chrysanten. Lichtpuntje in de top 5 zijn de cijfers van tulpen. Door gezamenlijke inspanningen van ketenpartijen liep de verkoop van tulpen in dit korte seizoen voorspoedig. Het tulpenseizoen duurt traditioneel tot aan Pasen en die viel dit jaar twee weken eerder dan in 2007. Zelfs bij een aanvoersterijging van bijna 4% werd een omzetverbetering van ruim 10% gerealiseerd. De gemiddelde prijs steeg 1 cent tot 15 cent.

Voor zowel lelies als gerbera's daalde de omzet met ongeveer 9%. Beide productgroepen kenden een uitbreiding in de aanvoer die de markt niet goed kon verwerken. Lelies kreeg door de tegenvallende exporten naar Engeland de zwaarste klap qua opbrengstprijzen. Voor gerbera's gold dat het aandeel mini's sterk toenam. Maar ook deze verschuiving verlichte de druk op de opbrengstprijzen niet.

Export

De exportwaarde van snijbloemen is in de eerste tien maanden van 2008 uitgekomen op 2,7 miljard euro (tabel 5.6). Dit is 3,6% lager dan in 2007. Alleen in februari en mei nam de export toe. De exportdaling is vooral toe te schrijven aan de economische situatie en daarmee samenhangend consumentenvertrouwen in belangrijke exportlanden. Bovendien stond de dure euro ten opzichte van andere valuta een gezonde exportgroei in de weg. Met name de export naar het Verenigd Koninkrijk verliep moeilijk (-16%). De top drie exportlanden, Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk noteerde gezamenlijk een daling van 7,5%. Deze daling kon niet worden goed gemaakt door de zich snel ontwikkelende Oost-Europese markten, zoals onder andere Rusland en Polen. De vraag is wel of de afzet naar Oost-Europese landen op den duur de gevolgen van de financiële crisis zal gaan merken.

Tabel 5.6		Ontwikkeling in de exportwaarde van sierteelproducten t/m oktober (x miljoen euro)			
	2006	2007	2008	Mutatie (%)	
<i>Totaal sierteelt a)</i>	4.233	4.422	4.322	-2,2	
w.v. snijbloemen	2.710	2.833	2.732	-3,6	
pot- en tuinplanten	1.523	1.588	1.590	+0,1	

a) Exclusief uitgangsmateriaal.
Bron: HBAG.

Opbrengsten en kosten

Over de hele linie zal op jaarbasis de gemiddelde opbrengstprijs van snijbloemen lager zijn en de fysieke productie per vierkante meter min of meer gelijk. De overige opbrengsten, waaronder de verkoop van elektriciteit, zullen toenemen. Per saldo zal dit leiden tot een afname van de geldelijke opbrengst per m² met ongeveer 3% (tabel B14).

De grootste kostenposten op een Nederlands snijbloemenbedrijf zijn arbeid en energie. Een kwart van de kosten bestaat uit arbeid en de kosten van energie ligt hier net enkele procenten onder. De kosten voor afschrijvingen vormen ruim 12% van de totale kosten, rentekosten tellen voor 5 à 6% mee. De opgetelde post 'overige kosten', wat ongeveer een derde van de totale kosten uitmaakt, maakt de 100% compleet. De meeste kostenposten nemen met enkele procenten toe, uitgezonderd de rentekosten. Deze post laat een daling zien. Belangrijkste factoren voor de kostenstijgingen dit jaar zijn een toename van de cao-lonen en een stijging van de gasprijs. Een lager elektriciteitsverbruik drukt de energiekosten enigszins. In mindere mate speelt een bovengemiddelde stijging van de kosten voor meststoffen en materialen mee. Voor het gemiddelde snijbloemenbedrijf stijgen de kosten naar verwachting dit jaar met bijna 2% per m². In bijlage 14 is een nadere specificatie van de opbrengsten en kosten weergegeven. Daarnaast zijn deze cijfers ook te vinden op de website van het LEI.

Resultaat en inkomen

Door een lichte stijging van de kosten in combinatie met dalende opbrengsten zal het netto bedrijfsresultaat verslechteren. Het bedrijfsresultaat daalt naar verwachting met ongeveer 5 procentpunten. Gemiddeld komt de rentabiliteit uit op 91% (tabel 5.7). Het inkomen uit bedrijf daalt sterk en bedraagt zo'n 11.500 euro. Dit is 50.000 euro lager dan een jaar eerder. Het inkomen per onbetaalde aje is geraamd op 6.000 euro. Aangevuld met 5.000 euro inkomen van buiten bedrijf zal dit ruim onvoldoende zijn om in het levensonderhoud te voorzien en te voldoen aan betalingsverplichtingen, zoals premies en belastingen. Hierdoor zal er gemiddeld ontspaard worden, terwijl een gemiddeld snijbloemenbedrijf in 2006 nog lichte besparingen wist te realiseren.

Tabel 5.7	Resultaten en inkomens van snijbloemenbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2006	2007	2008
Aantal bedrijven	2.410	2.320	2.070
Oppervlakte glas per bedrijf	1,43	1,49	1,55
Aantal onbetaalde aje	1,87	1,88	1,89
<i>Opbrengsten</i>	799	878	888
Betaalde kosten en afschrijvingen	719	801	867
Inkomen uit bedrijf	75	62	12
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	40	33	6
Inkomsten buiten bedrijf	5	7	5
<i>Totaal inkomen</i>	80	68	17
Besparingen	15	-2	-54
Opbrengst per 100 € kosten	96	96	91
Bron: Informatienet.			

5.3 Pot- en perkplantenbedrijven

Structuur

Net als bij glasgroenten en snijbloemen daalt ook het aantal plantenbedrijven (tabel 5.8). De daling is echter wel een stuk minder groot. Het areaal is met circa 10 ha toegenomen naar 1.890 ha. Tussen de verschillende productgroepen zijn er grote verschuivingen waar te nemen. De stijging van het areaal bloeiende planten bedraagt ruim 11%. De daling van het areaal groene planten is procentueel ongeveer even groot. Het aantal hectare perkplanten neemt af met een kleine 6%.

Veilingomzet en prijzen kamerplanten

De veilingomzet van kamerplanten is in de eerste 10 maanden van 2008 gestegen naar ruim 1,1 miljard euro (tabel 5.9). Een toename van 6% ten opzichte van 2007 vooral dankzij een hogere aanvoer en nagenoeg even hoge middenprijs. Deze cijfers lijken op het eerste oog positief. Wanneer echter de omzetontwikkeling per kwartaal in ogenschouw wordt genomen, dan valt op dat de omzetgroei langzaam afneemt. In het eerste kwartaal werd een stijging van bijna 8% gerealiseerd, in het tweede kwartaal was dit 6,5% en in het derde kwartaal 5% en in oktober bleef de groei steken op 3%. Belangrijkste reden voor deze

afname van de groei is de economische situatie, die gaandeweg het jaar verslechterde. Dit resulteerde in een afnemende marktvraag.

Tabel 5.8		Ontwikkeling aantal pot- en perkplantenbedrijven en areaal pot- en perkplanten (ha)				
	2000	2005	2007	2008	Mutatie (%)	
Aantal pot- en perkplantenbedr.	1.650	1.360	1.160	1.130	-2,4	
Areaal pot- en perkplanten	1.760	1.930	1.880	1.890	+0,4	
w.v. bloeiende potplanten	680	790	850	940	+11,4	
groene potplanten	580	590	550	490	-11,3	
perkplanten	500	550	490	460	-5,6	

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2008 zijn voorlopig.

De middenprijs geeft een enigszins vertekend beeld van de situatie op de plantenmarkt. Door de sterke aanvoertoe name van planten uit het duurdere assortiment lijkt het als of de gemiddelde prijzen stijgen. Wanneer echter naar de gemiddelde opbrengstprijs per product gekeken wordt, is een genuanceerder beeld zichtbaar en blijkt dat vooral bloeiende planten een prijsdaling moesten incasseren.

Tabel 5.9		Verkochte hoeveelheden (2008) en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste kamerplanten qua veilingomzet a) t/m oktober				
	Opbrengsten		Aantal verkocht		Prijs (cent/st)	
	miljoen €	mutatie (%)	miljoen stuks	mut. (%)	2008	2007
<i>Totaal kamerplanten</i>	1.119	+6,2	717	+5,6	1,56	1,55
Phalaenopsis	235	+31,1	58	+58,2	4,08	4,92
Anthurium	43	+10,1	13	+24,7	3,28	3,71
Kalanchoë	41	-2,5	61	+8,0	0,68	0,75
Dracaena	34	-0,2	19	-0,3	1,76	1,76
Ov. orchideeën	34	-1,2	-0,5	-0,5	4,40	4,43

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.
Bron: VBN.

De verkochte aantallen van Phalaenopsis steeg in de eerste 10 maanden van dit jaar met bijna 60% (tabel 5.9). Doordat het aanbod al enige jaren sterk toeneemt, is het niet vreemd dat de prijs onder de huidige marktomstandigheden omlaag ging. De middenprijs daalde maar liefst 84 cent. Voor telers die de afgelopen jaren hebben geïnvesteerd in kwaliteitsverbetering van dit artikel en nu voor deze kwalitatief betere planten een lagere prijs ontvangen, blijft dit wrang. Anthurium, eveneens behorend tot het luxer segment, kende dit jaar een soortgelijke ontwikkeling. De verkochte aantallen stegen sterk en werden tegen een behoorlijk lagere prijs (-43 cent) verhandeld. Kalanchoë noteerde bij een toename van de aanvoer met 8% een prijsdaling van 9%. De aanvoeruitbreiding zorgde voor druk op de markt. In de top 5 liet de enige vertegenwoordiger van de groene planten (Dracaena) een stabiele indruk achter. Bij een nagenoeg gelijkblijvende omzet en verkochte stuks bleef de gemiddelde prijs onveranderd. Groene planten deden het over het algemeen niet onaardig. Met name omdat deze producten over het algemeen over een langere afstand goed te vervoeren zijn en een aantrekkelijke prijs hebben voor de zich ontwikkelende Oost-Europese markt. Bij de verzamelgroep overige orchideeën was zowel de aanvoer als de prijs ongeveer gelijk aan vorig jaar.

Veilingomzet en prijzen tuinplanten

De veilingomzet van tuinplanten tot en met oktober bedroeg 263 miljoen euro (tabel 5.10). Dit is een daling van ongeveer 1% ten opzichte van 2007. Het aantal verkochte producten daalde met circa 2%. Gemiddeld werd 1 cent meer af gerekend, maar de prijsontwikkeling per product liep behoorlijk uiteen.

Het weer heeft elk jaar een belangrijke invloed op de afzet en prijs van tuinplanten. De eerste twee maanden van het jaar kenmerkten zich door zacht weer, waardoor de tuinplanten een goede start maakten. Sneeuwval rond Pasen pakte vooral ongunstig uit voor violen die rond die tijd normaal gesproken massaal worden aangeboden. Hierdoor lagen de verkochte aantallen in de maand maart voor violen een derde lager dan een jaar eerder. In april was de temperatuur aan de lage kant, waardoor consumenten minder in de tuin aan de slag gingen. Dit resulteerde in een omzetzdaling van bijna 18%. In mei doken consumenten juist massaal de tuin in vanwege het aangename zomerse weer. Een omzettoename van 17% was het gevolg. Geraniums vonden in deze maand dan ook gemakkelijk een eigenaar. De maanden juni, juli en september lieten over het algemeen een positief beeld zien, augustus en oktober niet.

Tabel 5.10 Verkochte hoeveelheden (2008) en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste tuinplanten qua veiling-omzet a) t/m oktober

	Opbrengsten		Aantal verkocht		Prijs (cent/st)	
	miljoen €	mutatie (%)	miljoen stuks	mut. (%)	2008	2007
<i>Totaal tuinplanten</i>	263	-1,2	340	-2,2	0,77	0,76
Geranium	21	-1,4	33	-9,8	0,63	0,58
Ov. perkplanten	20	-3,0	39	+6,2	0,54	0,59
Viol	17	-14,1	57	-2,3	0,30	0,34

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.
Bron: VBN.

Export

De exportgroei van pot- en tuinplanten was de eerste tien maanden van dit jaar dankzij een moeilijke marktsituatie minimaal (0,1%). De plantenexport had een totale waarde van 1,6 miljard euro (tabel 5.6). De export groeide slechts vier maanden. Januari en februari gaven een plus vanwege het zachte weer. Ook in de belangrijke exportmaand mei werd 5% meer omzet behaald. De vraag naar bloeiende planten rond Franse Moederdag in combinatie met mooi weer, wat de verkoop van tuinplanten stimuleerde, lag hieraan ten grondslag. Verder noteerde september een plus. Na de vakantieperiode werden de voorraden bij eindklanten aangevuld en door een sterke toename van het plantenaanbod kon dat tegen nagenoeg gelijkblijvende inkoopkosten. Volumetoenames zorgden dan ook voor deze positieve omzetontwikkeling in september.

Tot en met oktober laten vooral Verenigd Koninkrijk (-19%), maar ook Duitsland (-6%) dalende exportomzetten zien. Frankrijk, Italië en België kenden een beperkte exportgroei. De export naar Polen steeg explosief (ruim 50%). Ook de export naar andere Oost-Europese landen nam toe.

Opbrengsten en kosten

Over het geheel genomen kan worden geconcludeerd dat de opbrengsten in 2008 onder druk zijn komen te staan. Wel zijn er onderling verschillen te constateren. Zo dalen voor bloeiende planten de opbrengstprijzen over het algemeen vrij sterk, terwijl voor de groene planten een voorzichtige positieve opbrengstontwikkeling kan worden verwacht. Bij de tuinplanten is de verwachting dat de opbrengsten net onder die van vorig jaar zullen dalen. Per saldo be-

tekent dit over alle plantenbedrijven gezien, gemiddeld een opbrengstdaling van 2% per m².

De kosten per m² zullen in 2008 gemiddeld ruim 2% hoger uitkomen. De kostenpost energie zal naar verwachting met circa 5% toenemen en is daarmee de sterkst stijgende kostenpost. De kosten voor betaalde arbeid zullen naar verwachting met 3% per m² toenemen. Binnen de kostenpost 'overig' nemen de kosten met ongeveer 1% toe. Deze post maakt ongeveer de helft uit van de totale kosten. De enige kostenpost waar een meevaller kan worden genoteerd, is rente. In bijlage 14 is een nadere specificatie van de opbrengsten en kosten weergegeven. De cijfers zijn ook te vinden op de website van het LEI.

Resultaat en inkomen

Gezien de te verwachten opbrengstdaling en tegelijkertijd kostenstijging zal het nettobedrijfsresultaat van het gemiddelde pot en perkplanten bedrijf verslechteren. De rentabiliteit zal gemiddeld met 4 procentpunt dalen. De inkomsten uit bedrijf zullen fors dalen en uitkomen op ongeveer 40.000 euro. Het verwachte inkomen per onbetaalde aje bedraagt 23.000 euro. Waar in 2007 nog een bedrag van bijna 40.000 bespaard kon worden, zal er in 2008 door plantenbedrijven ongeveer circa 25.000 euro worden onttrokken aan het eigen vermogen (ontsparingen).

Tabel 5.11	Resultaten en inkomens van pot- en perkplantenbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2006	2007	2008
Aantal bedrijven	1.130	1.060	1.040
Oppervlakte glas per bedrijf	1,29	1,60	1,62
Aantal onbetaalde aje	1,59	1,65	1,71
<i>Opbrengsten</i>	762	1.191	1.179
Betaalde kosten en afschrijvingen	689	1.085	1.137
Inkomen uit bedrijf	70	106	40
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	44	63	23
Inkomsten buiten bedrijf	8	7	7
<i>Totaal inkomen</i>	78	110	47
Besparingen	10	39	-25
Opbrengst per 100 € kosten	97	100	96

Bron: Informatienet.

5.4 Totaal glastuinbouw

Structuur

Het totaal aantal glastuinbouwbedrijven is in 2008, volgens voorlopige cijfers van het CBS, onder de 5.000-grens gedoken (tabel 5.12). In vergelijking met voorgaande jaren is het aantal bedrijven dit jaar (-8%) sterker gedaald. Ook het totale areaal glastuinbouw laat voor het tweede opeenvolgende jaar een lichte daling zien, en komt uit op iets meer dan 10.000 ha.

Tabel 5.12	Ontwikkeling aantal glastuinbouwbedrijven en areaal glastuinbouw (ha)				
	2000	2005	2007	2008	Mutatie (%)
Aantal glastuinbouwbedr.	7.910	6.080	5.260	4.840	-8,0
Areaal glastuinbouw	10.530	10.540	10.370	10.040	-3,2

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2008 zijn voorlopig.

Resultaat en inkomen

De verwachting is dat de bedrijfsresultaten van het merendeel van de glastuinbouwbedrijven in 2008 zal verslechteren. In deze raming wordt uitgegaan van een daling van de rentabiliteit van 97% vorig jaar naar 92% dit jaar (tabel 5.13). Hoewel de verschillen in de praktijk groot zullen zijn, zal het inkomen uit bedrijf gemiddeld met ruim 50.000 euro dalen tot 15.000 euro. Parallel hieraan zal het inkomen per onbetaalde aje eveneens sterk dalen.

Het inkomen van buiten bedrijf in de glastuinbouw schommelt jaarlijks zo tussen de 5.000 en 10.000 euro en zal dit jaar ongeveer ook in die orde van grootte liggen. Hiermee komt het totaal geraamde inkomen uit op 21.000 euro. Een dergelijk inkomen biedt geen ruimte voor besparingen. Dit betekent dat na twee jaar van (lichte) besparingen er dit jaar gemiddeld ontspaard zal worden.

In vergelijking met voorgaande jaren laat het inkomen per onbetaalde aje, na twee min of meer stabiele jaren, in alle drie de subsectoren een daling zien tot het laagste niveau in de periode 2001-2007 (figuur 5.1).

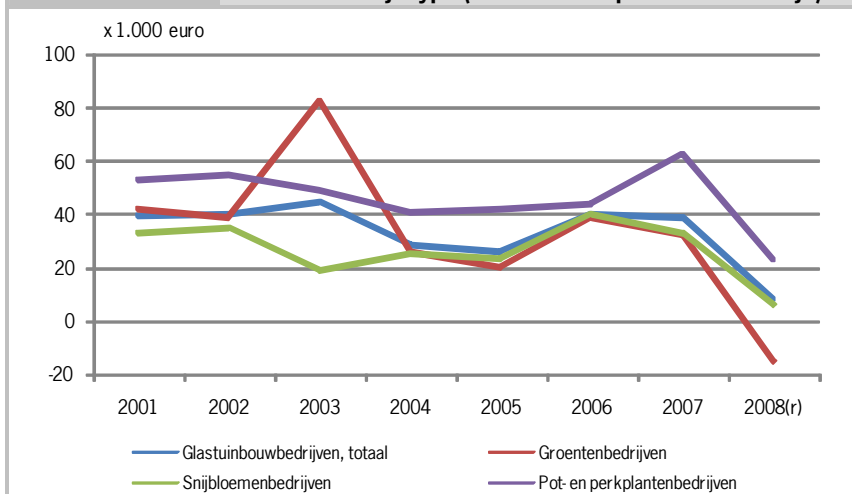

Tabel 5.13 Resultaten en inkomens van glastuinbouwbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)

	2006	2007	2008
Aantal bedrijven	5.290	4.990	4.570
Oppervlakte glas per bedrijf	1,61	1,74	1,80
Aantal onbetaalde aje	1,74	1,77	1,80
<i>Opbrengsten</i>	813	994	1.006
Betaalde kosten en afschrijvingen	737	915	987
Inkomen uit bedrijf	71	69	15
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	41	39	8
Inkomsten buiten bedrijf	7	6	6
<i>Totaal inkomen</i>	78	75	21
Besparingen	19	10	-41
Opbrengst per 100 € kosten	96	97	92

Bron: Informatienet.

Figuur 5.1 Ontwikkeling inkomen uit bedrijf van glastuinbouwbedrijven naar bedrijfstype (x 1.000 euro per onbetaalde aje)

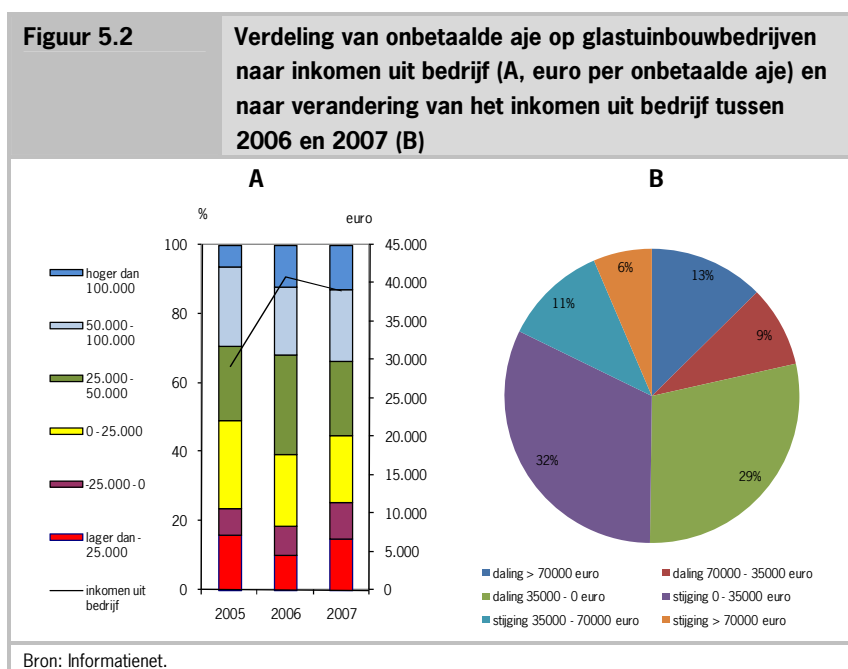

Bron: Informatienet.

5.5 Analyse resultaten 2007

Inkomensverschillen tussen bedrijven

De inkomensverschillen in de glastuinbouw zijn al jaren groot door de grote diversiteit in bedrijven zowel qua omvang, gewas, afzetkanaal, wel/geen elektriciteitsverkoop enzovoort. Deze diversiteit is de laatste jaren alleen maar verder toegenomen. Hierdoor lopen de kostenstructuur en de opbrengstontwikkeling van de verschillende bedrijven jaarlijks sterk uiteen. De cijfers uit figuur 5.2 onderstrepen dit beeld.

Het gemiddelde inkomen per onbetaalde aje bedroeg in 2007 zo'n 39.000 euro, maar op circa een kwart van de bedrijven was dit negatief en op bijna 15% van de bedrijven hoger dan 100.000 euro. Hoewel het gemiddelde inkomen per onbetaalde aje in 2007 op ongeveer hetzelfde niveau lag als in 2006, waren de verandering op bedrijfsniveau groot. Zo nam op 17% van de bedrijven het inkomen per onbetaalde aje met meer dan 35.000 euro toe, terwijl op een iets grotere groep bedrijven (22%) het inkomen met minstens 35.000 euro af nam. De grootste inkomensmutaties (toe-/afname > 70.000 euro) deden zich vooral voor

op de grotere bedrijven. In 2008 zal gezien de verwachte daling van het inkomen per onbetaalde aje in alle drie de subsectoren de aandelen van de hoogste inkomensgroepen dalen en die met een negatief inkomen toenemen.

Balans van bedrijven

De gemiddelde balanswaarde van glastuinbouwbedrijven bedroeg in 2007 ruim 2,7 miljoen euro (tabel 5.14). Grond stond voor bijna 1 miljoen euro op de balans. Ten opzichte van 2006 is de solvabiliteit van de bedrijven verslechterd en kwam uit op gemiddeld 52%. De solvabiliteit van kleine bedrijven is met 70% beduidend hoger dan die van grote bedrijven (46%). In 2007 is het eigen vermogen gemiddeld 13.000 euro toegenomen. Deze toename is bijna volledig toe te schrijven aan herwaarderingen van voornamelijk grond. Bij kleinere bedrijven nam het eigen vermogen sterker toe dan bij grotere bedrijven, omdat deze bedrijven ook besparingen wisten te realiseren, terwijl de grotere bedrijven gemiddeld ontspaarden. In 2008 zal naar verwachting de gemiddelde balanswaarde zijn toegenomen als gevolg van schaalvergroting en hogere grondprijzen.

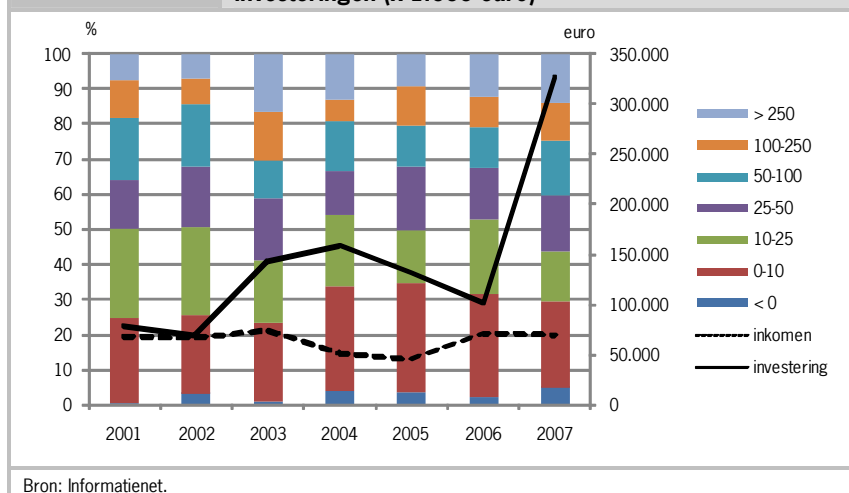
	Balans van glastuinbouwbedrijven, per einde boekjaar (x 1.000 euro per bedrijf)			
	2006	2007		
	gemiddeld	gemiddeld	kleinere bedr. a)	grotere bedr. b)
Grond	780	990	420	1.720
Gebouwen en glasopstanden	270	310	70	630
Overige materiële vaste activa	690	900	400	1.590
Immateriële vaste activa c)	-	-	-	-
Overige activa	420	520	300	850
<i>Balanstotaal</i>	<i>2.160</i>	<i>2.720</i>	<i>1.190</i>	<i>4.790</i>
Eigen vermogen	1.190	1.410	840	2.190
Langlopende leningen	790	1.060	270	2.180
Ander vreemd vermogen	180	250	80	420
<i>Solvabiliteit (%)</i>	<i>55,3</i>	<i>51,9</i>	<i>70,3</i>	<i>45,7</i>

a) Bedrijven <=150 nge; b) Bedrijven >250 nge; c) Onder andere productierechten.
Bron: Informatienet.

Investerings

In 2007 is gemiddeld voor 330.000 euro per glastuinbouwbedrijf geïnvesteerd (figuur 5.3). Dit is ruim drie keer zoveel als in 2006, maar ook aanzienlijk meer dan in voorgaande jaren. Echter, de spreiding in het investeringsbedrag per bedrijf is enorm. Immers, er werd gemiddeld voor 330.000 euro geïnvesteerd; slechts circa 15% van de bedrijven investeerden meer dan 250.000 euro. Gemiddeld werd het meest geïnvesteerd in machines en installaties, zoals w/k-installaties en arbeidsbesparende technieken, gevolgd door investeringen in grond en gebouwen/glasopstanden. De investeringen werden voor het grootste deel met vreemd vermogen (52%) gefinancierd. Het uitstaande bedrag aan leningen van glasgroentelers en glasbloementelers nam in 2007 bij de Rabobank met respectievelijk 25 en 17% toe.

Figuur 5.3 Verdeling van glastuinbouwbedrijven (%) naar hoogte van investeringen (x 1.000 euro)

Bron: Informatienet.

In 2007 is, net als in 2006 en 2005, veel in warmtekrachtinstallaties (w/k) geïnvesteerd. Begin 2008 bedroeg het totaal opgesteld w/k-vermogen in de glastuinbouw zo'n 2.200 tot 2.300 MW. Dit betekent een toename van zo'n 1.600 MWe in 3 jaar tijd. De toename komt grofweg overeen met drie grote elektriciteitscentrales (Van der Velden en Smit, 2008). Echter, door deze sterke toename van opgesteld w/k-vermogen ontstonden in sommige glastuinbouwgebieden capaciteitsproblemen op het elektriciteitsnet. Hierdoor werden nieuwe

aanvragen voor teruglevering afgewezen. Inmiddels wordt er gewerkt aan (nood)oplossingen, zoals het Westlands congestiemanagementsysteem, waardoor (beperkte) teruglevering weer mogelijk wordt. Overigens brengt dit systeem wel extra kosten met zich mee voor de tuinders.

Het algehele beeld is dat in 2008 minder geïnvesteerd is dan in 2007, wat wel getypeerd kan worden als een topjaar qua investeringen. Dit blijkt ook uit cijfers van het CBS omtrent vergunningaanvragen voor nieuwbouw. Tot en met juli 2008 is voor in totaal 190 ha nieuwbouw aangevraagd, in 2007 was dit in dezelfde periode circa 320 ha. De Rabobank verwacht dat de omvang van het aantal uitstaande leningen in 2008 voor de hele land- en tuinbouw met circa 5% zal toenemen ten opzichte van 2007. De verwachting voor komend jaar is dat investeringsplannen die al in een ver gevorderd stadium waren gewoon hun beslag zullen krijgen, ondanks de tegenvallende resultaten van dit jaar en de huidige economisch crisis. Wel is de verwachting dat het accent meer op diepte-investeringen dan uitbreidingsinvesteringen zal komen te liggen.

Opbrengsten elektriciteitverkoop

De afgelopen jaren is het vermogen van w/k-installaties in eigendom van tuinders sterk toegenomen, zowel op belichtende als niet-belichtende bedrijven. Door deze laatste groep bedrijven wordt de geproduceerde elektriciteit grotendeels verkocht. In 2006 is door de totale sector voor het eerst meer elektriciteit verkocht dan ingekocht. Voor 2007 is de nettolevering geraamd op ongeveer één miljard kWh. Dit komt overeen met het elektriciteitsgebruik van ruim 300.000 huishoudens (Van der Velden en Smit, 2008).

De opbrengsten uit de verkoop van elektriciteit zijn de afgelopen twee jaar sterk gestegen, maar lopen op bedrijfsniveau sterk uiteen. Zo behaalden in 2007 meer dan 20% van de elektriciteitverkopende bedrijven meer dan 0,5 miljoen euro binnen met de verkoop van elektriciteit, terwijl op circa 40% van de bedrijven de opbrengsten niet boven de 100.000 euro uit kwamen (tabel 5.15). Deze verschillen hangen samen met de hoeveelheid geproduceerde elektriciteit, de verhouding eigen gebruik/verkoop en uiteraard de opbrengstprijs. Wanneer de opbrengsten uit elektriciteitverkoop worden uitgedrukt als percentage van de totale opbrengsten dan blijkt dat dit percentage voor sierteeltbedrijven tussen de 2 en 12% te schommelen. Voor groentebedrijven ligt dit percentage veelal hoger. Op bijna 40% van de groentebedrijven met elektriciteitverkoop vormen de opbrengsten uit elektriciteit minstens 20% van de totale opbrengsten. Tegenover deze extra opbrengsten staan extra brandstof- en onderhoudskosten plus kosten voor rente en afschrijving.

Tabel 5.15 Spreiding opbrengsten elektriciteitverkoop			
	2005	2006	2007
Aantal bedrijven met elektriciteitverkoop	13	47	60
w.v. glasgroenten	3	13	29
snijbloemen	8	29	25
pot- en perkplanten	2	5	6
Aandeel bedrijven (%) naar opbrengsten elektriciteitverkoop			
1-99.000 euro	77	45	40
100.000-299.000 euro	23	32	18
300.000-499.000 euro	-	13	20
>500.000 euro	-	-	22
Bron: Informatienet.			